

FUTBOLDA MİLLİYETÇİLİK: 2008 AVRUPA FUTBOL ŞAMPİYONASI HABERLERİNE YÖNELİK SÖYLEM ANALİZİ

Elif KÜÇÜK DURUR¹
Hakan BAKAR²

ÖZ

Popüler futbol kültürü, kitleleri harekete geçirebilme gücünün yanı sıra homojen bir topluluk kurgusu etrafında şekillenen ve karşıtlıklar üzerine kurulu bir yapıya sahip olan milliyetçilikle eklemlenerek, belirli söylemlerin dolaşıma girmesine neden olur. Futbolun beslendiği alanlardan biri olan milliyetçilik, bir söylemsel oluşum olarak ele alındığında, gündelik hayatın rutinleri arasında yer alan medya içeriklerini anlamlandırma pratikleri ile ilişkisi önem kazanmaktadır. Çünkü milli, kültürel, etnik ve siyasal kimliklenme süreçlerinde ve milliyetçilik söyleminin inşası, yeniden üretimi ve meşruiyetini sağlamada medya hem yaygınlığı hem de etkililiği çerçevesinde en önemli unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, çalışma, kitlesele futbol olgusu içerisinde özellikle uluslararası karşılaşmalarda görünür olan “biz” kurgusu ve biz-ötekiler karşıtlığı temelinde şekillenen milliyetçilik söyleminin bu karşılaşmalara yönelik medya içeriklerine yer verilen futbol medyası aracılığıyla pekiştirildiği varsayımına dayanmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada, Türkiye ulusal basın organları arasından örneklem olarak belirlenen Milliyet, Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinde yer alan 2008 Avrupa Futbol Şampiyonası haberleri eleştirel söylem analizi yöntemiyle incelenmiş, milli takıma yönelik haberlerde Türk milliyetçiliğinin yeniden üretimi ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Milliyetçilik, Futbol, Medya, Avrupa Futbol Şampiyonası.

NATIONALISM IN FOOTBALL: DISCOURSE ANALYSIS OF 2008 EUROPEAN FOOTBALL CHAMPIONSHIP NEWS

ABSTRACT

Popular football culture, in addition to its power of prompting masses, is articulated with the concept of nationalism which is shaped around a homogenous construction of community and upon contradictions, and causes the mobilization of certain discourses. When nationalism, one of the fields that nourishes football, is taken into consideration as a discursive formation, its relationship with the sense-making practices of media contents, finding themselves in daily routines, gains importance. Because in the processes of national, cultural, ethnic and political identity achievement and during the construction and reproduction of nationalist discourse and procurement of its legitimacy, media appears as the most important element within the scope of its prevalence and efficacy. In this respect, this study is based on the concept of ‘we’ which is apparent especially in the international competitions within the concept of mass football and the assumption that the discourse of nationalism, shaped at the heart of we-other dichotomy, is consolidated through football media in which media contents regarding those competitions are included. Thus in this study 2008 European Football Championship news taking part in Milliyet, Cumhuriyet and Hürriyet defined as sample newspapers among the Turkish national press organs have been examined through critical discourse analysis, and reproduction of Turkish nationalism in the news regarding Turkish National Football Team are discussed.

Keywords: Nationalism, Football, Media, European Football Championship.

¹ Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi, e.kucukdurur@atauni.edu.tr

² Atatürk Üniversitesi SBE Gazetecilik Anabilim Dalı Y.L. Mezunu, hakanbakar07@gmail.com

Giriş

Popüler kültürün bir ürünü olarak futbol; milliyetçiliğin inşa edildiği ve ötekileştirme pratiklerinin yoğun olarak kullanıldığı alanlardan birini oluşturur. Milliyetçi ve cinsiyetçi söylemleri yeniden üretmesinin yanı sıra biz-onlar ayrımının da net bir şekilde derinleşmesine olanak sağlayan futbol olgusu, milli kimliklerin mücadele alanı olarak görülmekte ve medya organları aracılığıyla kitlelere aktarılmaktadır. Bu bağlamda modern dünyanın vazgeçilmez bir unsuru haline gelen futbol, salt sportif bir alan olmaktan çıkmış ve ekonomik ya da politik güç/iktidar ilişkilerinin yeniden üretildiği bir alan haline dönüşmüştür.

Saldırganlık, şiddet, ataerkillik, milli kimlik, ötekilik gibi olguları kendisiyle ilgili söylemsel alan ve pratikler dahilinde tek bir potada eriten bu spor dalı, kendine has dili ve kültürü ile neredeyse tüm dünyada yaygın bir toplumsal olgudur. Futbolculardan taraftarlara kadar, milliyetçiliğin vücut bulduğu bir alan olarak futbol, “biz” kurgusunun yeniden üretimi ve “ötekileştirme” pratiklerini gündelik hayatın bir parçası haline getirmekte, dolayısıyla milliyetçilik söylemini doğallaştırmaktadır. Bu sürecin baş aktörü olarak medya da biz/onlar kutuplaşmasını derinleştirmekte çeşitli yollarla bu paradigmayı kuvvetlendirmektedir. Futbol ve milliyetçi değerlerin birbirine eklenerek sunulduğu medyada; futbol, milli tarih ve milli kimlik arasında bir bağ kurulur ve çeşitli metaforlarla bu bağ sık sık tekrar edilir. Özellikle uluslararası karşılaşmalarda öne çıkan bu durum biz kurgusu ve bir ulusa ait olma ihtiyacı temelinde medya aracılığı ile dolaşıma sokularak kitlelere ulaştırılır.

Bu çalışmada, Türk Milli Futbol Takımı'nın katıldığı 2008 Avrupa Futbol Şampiyonası'na, futbolda milliyetçilik ekseninde odaklanılmaktadır. Dört yılda bir gerçekleşen bu organizasyon dahilinde 2008 yılının seçilmesinin nedeni daha sonraki organizasyonlara dair dönemlerdeki gazete nüshalarının araştırmanın gerçekleştirildiği yer itibariyle düzenli arşivlerinin bulunmamasıdır. Fakat, futbol bağlamında milliyetçilik söyleminin her dönemde meşruiyeti ve sürekliliği olması nedeniyle belirlenen dönem dahilindeki örnekleme yönelik analiz araştırmanın varsayımını desteklemiştir. Milliyetçilik, futbol ve medya olgularına yönelik bir tartışma temelinde, Milliyet, Cumhuriyet, Hürriyet gazetelerindeki 2008 Avrupa Şampiyonası haberleri üzerinden eleştirel söylem analizi yöntemiyle Türk

Futbolda milliyetçilik: 2008 avrupa futbol şampiyonası...

milliyetçilik söylemi deşifre edilmekte ve bunun hangi yollarla yapıldığı analiz edilmektedir. Söz konusu gazeteler, tirajları bakımından toplumsal etki düzeylerinin yüksek olduğuna ve ulusal çapta yayın yapmaları ve toplumun geneline hitap etmelerinin bir sonucu olarak Türk milliyetçilik söyleminin yeniden üretiminde önemli rol oynadıklarına yönelik varsayımlar nedeniyle tercih edilmiştir. Cumhuriyet gazetesi Türkiye genelinde yüksek tirajlı gazeteler arasında yer almasına paralel olarak diğerlerinden farklı bir ideolojik yönelimi temsil etmesi nedeniyle de tercih edilmiştir. Bu bağlamda çalışmanın örneklemini her üç gazetenin de Avrupa Futbol Şampiyonası'nın başladığı 7 Haziran 2008 tarihinden şampiyonanın bittiği 27 Haziran 2008 tarihine kadar olan nüshaları oluşturmaktadır.

1. Kavramsal ve Söylemsel Olarak Milliyetçilik

Milliyetçilik, sosyal bilimler literatüründe araştırmaların sıkça yapıldığı ve kimi kesimler tarafından olumsuz kimi kesimler tarafından ise olumlu anlam atfedilen bir kavramdır. Milliyetçiliği tanımlamak oldukça zordur. Çünkü bu kavram hiçbir zaman tek başına işlev görmez, her zaman birbirine eklemlenen hem önemli hem de zayıf bir halkanın zinciri içinde yer alır. Bu zincir, içinde sürekli yeni terimler barındırarak ilerler: “yurttaşlık, yurtseverlik, popülizm, yabancı düşmanlığı, şovenizm, emperyalizm, jingoizm”. Bu gösterim farklarının her birini değişik kullanımları aynı anlama gelecek biçimde sabitleştirmekten ziyade genel biçimleri ile yorumlamak çok daha olağandır (Balibar, 2007: 63).

Milliyetçilikle ilgili birbirinden farklı tanımlamalar yapılmıştır. Kimi kuramcılara göre milliyetçilik, açık toplumun kurulmasının önündeki en büyük engellerden birini teşkil ederken kimilerine göre de siyasal ve toplumsal gelişmenin ulaşmış olduğu en üst seviyeyi ifade etmektedir. Milliyetçilik, Fransız Devrimi'nden sonra olduğu gibi ilerici bir öğreti olarak evrensel değerlere bağlıken ve özgürlük hareketlerine katkıda bulunurken, daha sonraki dönemde ortaya çıkan faşist uygulamalar ile kötü yüzünü göstermiştir (Karakaş 2006'dan Akt., Akıncı, 2014: 132). Milliyetçiliğin dönemsel olarak açığa çıkan bu farklılıklarından dolayı, bu kavrama bir yandan olumlu imgeler yüklenirken bir yandan da pejoratif anlamlar atfedilmektedir.

Futbolda milliyetçilik: 2008 avrupa futbol şampiyonası...

Milliyetçilik der Anderson (2014), “liberalizm”, ”faşizm“ gibi olgularla değil de “akrabalık”, “din” gibi olgularla bir arada düşünülürse her şey daha kolay olabilir. Hâlbuki milliyetçilik bukalemun gibidir, rengi bağlamından alır (Akt: Gökalp, 2007: 285). Öte yandan Kelles, milliyetçiliğin bir ideoloji ve davranış şekli olarak ortaya çıkabileceğini ileri sürerken Kedourie’ye göre bir doktrin olan milliyetçilik; Smith’e göre bir ideoloji, Gellner’a göre siyasi bir düşünce, Calhoun’a göre ise bir söylemdir (Dinç, 2002).

Milliyetçiliğin tanımı üzerinde çalışan teorisyenleri, üç paradoks hem şaşırtmakta hem de kızdırmaktadır:

1. Ulusların, tarihçilerin gözündeki nesnel modernliği karşısında milliyetçilerin gözünde sahip oldukları öznel kadimlik.
2. Sosyo-kültürel bir kavram olarak milliyetin biçimsel evrenselliği –modern dünyada tıpkı kadının ya da erkeğin bir cinsiyete sahip olması gibi, herkes bir milliyete sahip olabilir, olmalıdır ve olacaktır- karşısında kavramın somut tezahürlerinin iflah olmaz bir biçimde tikel olması.
3. Milliyetçiliklerin, siyasi güçleriyle karşılaştırıldığında ortaya çıkan felsefi sefaletleri, hatta tutarsızlıkları. Bir başka deyişle diğer-çilik’lerle kıyaslandığında milliyetçilik, kendine Hobbes’lar, Tocqueville’ler, Marx’lar ya da Weber’ler ölçeğinde büyük düşünürler yaratmadı. Bu boşluk, kozmopolit ve çok dilli aydınların milliyetçiliğe yukarıdan bakması sonucunu doğurdu (Anderson, 2014: 19).

Balibar’a (2007) göre her zaman bir iyi bir de kötü milliyetçilik vardır; bir devlet ya da bir cemaat oluşturmaya çalışan ile boyun eğdirmeye ve ortadan kaldırmaya çalışan, hukuka başvuran ile kuvvete başvuran, diğer milliyetçiliklere hoşgörü gösteren ile emperyalist ve entosentrik bir bakış açısıyla onları kökten dışlayan olarak sınıflandırılır. Kısacası, milliyetçiliğin iç bölünmesini ayırmak “yurdu için ölmekten”, “vatanı için öldürmeye” geçişi ayırmak kadar önemli ve zordur (Balibar, 2007: 64).

Bu anlamda milliyetçiliğin yükselişinin birçok nedeni vardır; fakat bunlar arasında en önemli olanı, devletlerarası sistemin egemenlerin bir araya gelişinden değil, istikrarlı ve değişebilen bir kıdem sırasına sahip hiyerarşik bir sistemden oluşmasıdır. Belirgin ve katı olan fakat değişmeyen eşitsizlikler, üst tabakayı

Futbolda milliyetçilik: 2008 avrupa futbol şampiyonası...

doğrularken alt tabakayı suçlayıcı ideolojilere zemin hazırlar. Milliyetçilik olarak adlandırılanlar ise böylesi ideolojilerdir (Wallerstein, 2007: 102).

Modernleşme sürecinin bir sonucu olarak milliyetçilik; “toplumsal eşitlikleri, ulusal kimliğin, ulusal üstünlüğün ve ulusal gücün bir kaynağına dönüştürmeyi amaçlayan, modern yönetim anlayışıyla uyumlu bir örgütlenme biçimi inşa eder.” Bu inşa sürecinde milliyetçilik; etnik, sınıfsal, cinsiyetçi ayrımları tek biçimli bir topluluk ideali çerçevesinde entegrasyon sürecinin kurucu unsurları arasında değerlendirir. Homojen bir topluluk kurgusu yaratılırken bir taraftan da devletin eşitlikçiliği vurgusu sıkça tekrar edilir (Eryılmaz, 2010: 177).

Smith milliyetçiliği, yeni milletlerin yaratılmasına olanak tanıyan bir olgu olarak görürken, onun modernliğinden bahseder. Ama bu tanımlamayı yaparken de bir kıyaslama içerisine girer ve milliyetçiliğin bir kültür, toplumsal örgütlenme ya da ideoloji türünden daha yeni olmadığını ifade eder. “Milliyetçilik ‘çağın ruhu’ nun bir parçası olduğu kadar aynı ölçüde daha eski motif, tahayyül ve fikirlere de bağlıdır. Zira milliyetçilik dediğimiz şey pek çok düzeyde faaliyet gösterir ve bir siyasî ideoloji ve toplumsal hareket türü olduğu kadar bir kültür biçimi olarak da görülebilir.” (Smith, 1994: 118).

Milliyetçilik zamansal ve mekânsal farklılıkların eşlendiği, kültürel bir malzeme ve modern anlamda yol gösterici bir ideoloji olarak tanımlanırken (Bora, 2013: 27-28), milliyetçilik söylemi; milliyetçiliği bir ideoloji olmanın ötesine taşıyarak gündelik hayatın rutinleri içerisinde toplumsal hafızaya yerleştirilen ve milli kimlikleri öznelere olmazsa olmaz bir parçası kimlik bileşenlerinin en önemlisi olarak belirlemektedir. Bu bağlamda milletler/uluslar yalnızca milliyetçilik bağlamında var olabilirler. Etnik toplulukları da bugün var olan milletlerden ayıran durum budur (Özkırmı, 2015: 276).

Milletler varlıklarına meşruiyet kazandırmak için kendilerini yeniden üretirler ve bunu yaparken de milliyetçilik söyleminden istifade ederler. Bu bağlamda Özkırmı, bu söylemin temel özelliklerini şu şekilde sıralar;

- Bu söyleme göre, millet her şeyden önce gelir. Millet çıkar ve değerleri diğer tüm çıkar ve değerlerden üstündür.

Futbolda milliyetçilik: 2008 avrupa futbol şampiyonası...

- Milliyetçilik söylemi, milleti tek meşruiyet kaynağı olarak görür. Burada kastedilen yalnızca “siyasi meşruiyet” değildir. Daha genel bir meşruiyet söz konusudur. Millet adına hareket etmek normal koşullar altında hoş görülmeyecek pek çok davranış ve eyleme göz yumulmasını sağlar.
- Milliyetçilik söylemi dünyayı ikili kategorilere ayırır; 'biz' ve 'onlar', 'dostlar' ve 'düşmanlar' gibi. Başka bir deyişle kimlikler ve karşı kimlikler üretir. 'Bizi', 'ötekilere' göre tanımlar; kendinden bir türlü emin olamadığı için de bu ayrımı hep canlı tutar (Özkırımlı, 2015: 276-277).

Sadece siyasi bir kavram değil aynı zamanda bir düşünce ve eylem biçimi olarak milliyetçilik, çok boyutlu bir olgudur ve tek bir değişkene dayanılarak açıklanamaz. Milliyetçiliğin değişkenliği, bulunduğu ortamın şekline girmesini kolaylaştırırken, onu tek bir kalıbın içerisine sokup açıklamaya çalışmak ise indirgemeci bir yaklaşım olmaktadır. Dolayısıyla milliyetçiliği açıklayacak ya da bu kavramın sabit bir tanımını yapabilecek tek bir kuram yoktur. Zamansal ve mekânsal olarak farklı bileşenleri bulunan milliyetçilikler, farklılıkları ortak paydada birleştiren milliyetçilik söylemi ile kendilerini yeniden üretir ve şekillendirirler (Küçük Durur, 2011: 37).

Milliyetçilik kavramını “banal (sıradan) milliyetçilik” bağlamında ele alan Billig de, milli kriz ya da milli coşku dönemlerinde görünürlük kazanan bu söylemin temelini gündelik hayatın rutinleri içinde görünmez olan unsurlara dayandırmaktadır. Bu bağlamda “banal milliyetçiliğin mecazi imgesi, bilinçli olarak, ateşli bir tutkuyla sallanan bir bayrak değil kamu binasının önünde fark edilmeden dalgalanan bayraktır” demektedir (2002: 18). Dolayısıyla milliyetçiliği bir ideolojiden ziyade bir söylemsel oluşum olarak ele almak gerekmektedir.

Milliyetçilikleri birleştiren olgunun milliyetçi söylemler olduğunu ifade eden Özkırımlı, spor karşılaşmalarından önce okunan milli marşların, terör eylemleri sonucu oluşan ortak duyarlılığın ve ekonomik korumacılıkların hemen hepsinin milliyetçi söylemler çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Ona göre milliyetçilik söylemi tüm bu eylemleri ideolojik olarak belki açıklamaya yetmez ama onları tanımamızı sağlar. Milliyetçilik, çerçevesi net ve keskin bir çizgiyle belirlenebilecek bir ideoloji değildir. Gündelik hayatın sıradan tutum ve davranışlarıyla, çeşitli ön yargıları da içerisinde barındırır. Belirli grupların

Futbolda milliyetçilik: 2008 avrupa futbol şampiyonası...

egemenliklerini korumaya çalışmasından, devlet politikalarının sürdürülebileceği bir alan yaratılmasına kadar günlük hayatın her alanında karşımıza çıkar ve kendisini her gün yeniden üretir (Özkırımlı, 2015: 275-278).

2. Milliyetçilik Söylemi ve Medya

Milliyetçilik söylemi, tüm toplumsal pratikler içerisinde kendisine yer bulduğu gibi medyada da hatırı sayılır bir şekilde konuşlanmıştır. Medya, egemen ideolojinin savunuculuğunu yaparken, ötekileştirme pratiklerini de söylemsel olarak kullanır ve iktidar dışında kalan kesimler bu pratikler aracılığı ile çoğunlukla yok sayılır. Yukarıda da ifade edildiği gibi, milliyetçilik bir söylemsel alan olarak ele alındığında bu söylemsel alanın inşa ve yeniden üretimini gündelik yaşam pratikleri içerisinde aramak gerekir. Dolayısıyla birer gündelik yaşam pratiği olarak medya yayınları da milliyetçilik söyleminin inşası, yeniden üretimi, meşrulaştırılması ve doğallaştırılmasında önemli unsurlar olarak ortaya çıkmaktadır.

İktidardakilerin tehdit olarak algıladığı 'öteki'lerin ve farklı ırksal kimliklere sahip olanların medya desteği ile pasifize edildiği günlük yaşam içerisinde, sürekli toplumsal parçalanmalar söz konusudur. İktidar için en etkili ideolojik araçlardan biri olan medya, toplumun bilinç yapısını bir üst söylemle belirlerken farklı kimliklere yönelik şiddet içeren ayrıştırıcı bir dil üretimini de kolaylaştırır. Medyanın kullandığı bu ayrıştırıcı dil şiddet eksenli bir yapı oluşturarak toplumsal çözümleri de beraberinde getirir ve bu süreci hızlandırır (Çoban, 2007: 1).

Milli kimliğin kendisini ifade etmek için yüksek teknoloji toplumlarda yeni araçlara başvurduğunu ifade eden Hobsbawm, modern kitlesel medyanın bu konuda öncü olduğunu söylemektedir. Popüler ideolojiler aracılığıyla kitlesel medya, toplumu standartlaştırıp homojen bir yapı haline getirirken, bir taraftan da özel çıkar sahipleri ve devletler tarafından maksatlı propaganda aracı olarak kullanılabilir. Medya, çoğu yurttaşın yaşamının olağan bir boyutunu oluşturan özel alanlar ile kamusal ve milli alanlar arasındaki ayrımları yıkma potansiyeli bakımından maksatlı propagandadan daha etkilidir (Hobsbawm, 2014: 170).

Medyanın dilsel kullanımlarını içeren iletişim ve etkileşim biçimleri, hem ayrımcılıkların yol açtığı biz ve onlar ikiliğinin yeniden kurulmasına olanak sağlar

Futbolda milliyetçilik: 2008 avrupa futbol şampiyonası...

hem de bu ikilikleri yok etmeye yönelik kışkırtıcı performansların ortaya çıkmasına ve bu sürece katılmasına izin verir (Köker ve Doğanay, 2010: 1). Gündelik yaşamın söylemini ve kitlelerin düşüncelerini belirleyen medya, ırkçı ideolojik bir söyleme sahiptir. Bu söylemi hayata geçirirken normal hatta olağan bir şekilde kitleleri ayırıştırarak medya, özellikle de etnik sorunların çözümsüz kalmasında önemli bir rol oynar (Çoban, 2009: 54). Tam da bu noktada yeni kimlikler tanımlayıp benzerleri veya benzer sayılanları bir arada tutan medya; bizden olmayanı dışlamanın, öteki olarak adlandırmanın ve bunu pekiştirip yeniden üretmenin temel uygulayıcısı konumundadır (Arar ve Bilgin, 2010: 14).

Medyadaki milliyetçi söylemler aracılığı ile bireyler arasında milli benlik bilinci güçlendirilirken, ulus devletlerin milliyetçiliği birincil olarak kitle iletişim aracılığı ile dayatması, medyanın milliyetçi yapısına işaret etmektedir. Diğer taraftan kitle iletişim araçlarının tarafsız ve objektif olduğu iddiasıyla milliyetçi söylemlerin yine bu araçlar vasıtasıyla açığa çıkması arasında net bir çizgi çizmek oldukça zordur. Metinlerin arasında gömülü ve olan 'biz' mantığını ifade eden mesajlar aracılığı ile milliyetçilik kendisine medyada önemli bir yer bulmuştur. Bu anlamda kitle iletişim kanalları aracılığı ile milliyetçiliğin yeniden üretimi dikkat çekici ve incelemeye değerdir (Oishi,2008: 7).

Tüm bunların ışığında egemen medya, milliyetçi akımların müdahil olduğu toplumsal olayları temsil ederken milliyetçiliğin ön kabullerini ve kalıplarını verili olarak kabul etmekte ve etnik/milli kimlikleri sabit kimlikler halinde nesneleştirmektedir. Kadın, erkek, demokrat, liberal, faşist, sosyalist, emekçi, burjuva, vb. yüklemeleri atlayarak bu adların sıfatsız olarak kullanılması tam da milliyetçiliğin etno-merkezci ve özcü bakışının yeniden üretilmesine karşılık gelmektedir (Bora ve Gökalp, 2010: 184).

3. Futbol ve Milliyetçilik

Futbol, farklı kültürlerin karşı karşıya gelmesinin yanı sıra milli kimliğin inşasında önemli sembollerden bir tanesidir. Dünyanın her yerinde farklı milliyetçilik türlerinin dışa vurumu olarak değerlendirilen futbol, milliyetçi bir şekilde biz ve onlar ayrımını doğal/masum bir görünümüyle yansıtır. Futboldaki milli maçlar ve

Futbolda milliyetçilik: 2008 avrupa futbol şampiyonası...

kulüp takımlarının farklı ülkelerle yaptığı müsabakalar, milliyetçiliğin önemli ölçüde dışı vurum araçlarından bir tanesidir. Yerel ve bölgesel çekişmeleri yaratıp, özellikle uluslararası karşılaşmalarda biz/öteki imgesini net bir şekilde karşımıza çıkaran futbol; ulusal tutumu sağlama ve benlik kurma sürecinde önemli bir rol oynamaktadır (Talimciler, 2014: 58-59).

Futbolun milliyetçilik olgusuyla ilişkilendirilmesi Birinci Dünya Savaşı'ndan itibaren, özellikle uluslararası maçlar vesilesiyle olmuştur. İki dünya savaşı arasındaki bu dönemde futbol, giderek daha da geniş halk kesimlerine ulaşmıştır. Bu dönemde futbolculardan kulüplere ve ulusal liglere kadar yeşil sahalarda profesyonelleşme hareketleri başlamıştır. Futbolun profesyonelleşerek geliştiği dönemin siyasi atmosferine bakıldığında ise, başta Almanya ve İtalya olmak üzere tüm Avrupa'da milliyetçi akımların hızla yükselişe geçtiği görülmektedir. (Saygın, 2012: 20-21).

Hobsbawm'a göre, özel ve kamusal dünyalar arasındaki uçurumu kapatmaya yarayan spor/futbol, özellikle iki dünya savaşı arasındaki dönemde devletleri/milletleri sembolize ederken, milletler arasındaki sözde mücadelelerle taraflar arası gerginliklerde bir emniyet subabı görevi görmüştür. İki dünya savaşı arasındaki dönemde milletlerarası spor milli mücadeleyi ifade ederken, milletleri ya da devletlerini temsil eden sporcular da hayali cemaatlerin temsilcisi konumdaydılar. Sporu –özellikle de futbolu erkeklere milli duyguları aşılamanın benzersiz ölçüde etkili bir aracı durumuna getiren etken, insanların sembolize ettiği milletle özdeşleşmelerinin bir sonucudur. Bu açıdan bakıldığında Hobsbawm, milyonların oluşturduğu hayali toplulukları on bir isimli ekipte daha gerçekçi görürken, bireyin on bir kişilik ekibi alkışlamasının bile milletinin bir sembolü haline geldiğini görmek açısından önemli olduğunu söylemektedir (2014: 170-171).

Popüler spor kültürü toplumsal farklılıkların ve antagonist (düşmanca) çelişkilerin var olduğu hayali bir birliğin yeniden üretimine aracılık ederken, milliyetçi söylemlerin ve milli kimliğin hegemonik pratiklerde yeniden kurulmasına aracılık etmektedir. Milliyetçi söylemler aracılığı ile biz ve onlar ötekileştirmesi 'onlar'ı doğrudan bize düşman kılarken, tuttuğumuz takıma övgüler düzerek düşman

Futbolda milliyetçilik: 2008 avrupa futbol şampiyonası...

takıma da sövgüler yağdırmak milliyetçi ve şovenist söyleminin de açığa çıkmasına neden olur (Uysal, 2014).

Futbolu, dünyayı saran ve milyarlarca insanı hem maddi hem de manevi olarak peşinden sürükleyen bir tür din olarak tanımlayan Koçak, futbolun milliyetçilikle iç içe geçmişliğine dikkat çeker. Futbol, kitleleri harekete geçirip akıl tutulmasına sebep olurken milliyetçilik de aynı zihinsel üretimin bir parçasıdır. İki olgu arasındaki ilişkiye bu açıdan bakıldığında Koçak, futbolun milliyetçilik açısından bir tür 'av sahası' olduğunu tartışır. Milliyetçiliğe yapılan olumsuz atıflarda bu olgunun insanı galeyana getirmenin ve kitle insanı haline sokmanın en kolay biçimlerinden biri olduğu savunulurken futbol da aynı şekilde milliyetçilik içerisinde kendisine yer bulmuş önemli spor dallarından birisidir. Nitekim stadyumlar gibi modern savaş alanlarını andıran yapılar da milliyetçiliğin kabarmaya müsait olduğu alanlardan sadece bir tanesidir (Koçak, 2015).

Biz ve onlar, özdeşlik ve farklılık ilişkisinin yeniden yapılandırılmasında futbol; öteden beri önemli bir rol oynamaktadır. Ötekilik formlarının üretiminde aracı bir rol üstlenen popüler futbol kültürü; milli, etnik, dinsel, kültürel ve hegemonik kimliklere bürünerek futbolun sadece futbol olmadığını bizlere göstermektedir. Anlam, kod, değer ve mitlerin iletildiği, yeniden üretildiği, tecrübe edildiği bulunduğu anlamlandırma sisteminin bir parçası olarak spor özellikle de futbol, toplumsal sınıfların yapılışında, milli kimliklerin kuruluşunda, etkin, saldırgan, güçlü erkeklik mitinin cisimleşmesinde, çilecilik ve hazcılık gibi bedene ilişkin ahlaki kategorilerin vücut bulmasında ihmal edilmez bir katkıya sahiptir (Erdoğan, 2008).

Toplumsal ilişki ortamının zeminini bozan milliyetçi, cinsiyetçi ve şiddet yüklü bir dilin oluşmasında şüphesiz medyanın yeri yadsınamaz. Futbola ilişkin sloganların siyasete, toplumsal olaylara ve gündelik dile nakledildiği bir zamanda futbol medyası ise görüldüğü kadar masum değildir. Futbol medyasının ördüğü zihniyet kalıbı, sadece futbol olgusuyla sınırlı değildir. Cinsiyetçi, milliyetçi ve şiddet yüklü bir dilin yaratıcısı konumunda olan medya, sembolik biçimiyle de pekâlâ zehirleyici, baskıcı ve örseleyicidir. Bora'ya göre futbol medyası; tahrik kalıpları içerisinde cinsiyetçi, milliyetçi, militarist ve şiddeti özendiren ideolojilerin

Futbolda milliyetçilik: 2008 avrupa futbol şampiyonası...

toplamı içerisinde azımsanmayacak derecede önemli bir işleve sahiptir (Bora, 2014: 9-10).

Futbol medyası, bir kültür endüstrisi olarak izleyici ve millet kavramlarının birlikteliğinden fayda sağlayacak bir aracı rolünü zevkle oynamaktadır. Piyasa koşullarındaki ticari kaygıların öne çıktığı medya sektöründe, ticari anlamda kar getirecek söylemsel bir dil mevcuttur (Bora ve Gökalp, 2010: 188). Bu anlamda özellikle uluslararası spor karşılaşmalarındaki haberlerin sunumu, milliyetçilik söylemleri ve ötekilik kurgusu üzerinden şekillenmektedir. Milliyetçi, ‘biz’ ve ‘öteki’ ayrımına dayanan retorik, uluslararası spor etkinliklerinin haber medyasındaki temsillerinde her daim mevcuttur. Medya, uluslararası spor/futbol müsabakalarını kapsayan haberler aracılığıyla milli kimlikleri güçlendirerek, ulusu, ‘hayali’ olmaktan çıkarıp daha bir ‘gerçek’e dönüştürmektedir (Bora ve Gökalp, 2010: 188).

Türkiye’deki medyatik futbol söyleminin milli kimliğin inşasına katkıda bulunduğunu söyleyen Talimciler’e göre, uluslararası maçlar Türk milleti açısından ölüm kalım meselesine dönüşürken, lig maçları ise askeri söylemlerin ağır bastığı ve milletler arası savaş efektlerinin pekiştirildiği alanlara dönüşmektedir (Talimciler, 2014: 42). Bu açıdan bakıldığında Türk spor medyasındaki futbola bakış açısı, salt bir futbol kültürü üzerine kurulu değildir. Özellikle futbolla ilgili haberlerde spor medyasındaki saldırganlık ve şiddet içeriği oldukça fazladır. Televizyon programlarındaki milliyetçi, cinsiyetçi ve hegemonik söylemler gazete sayfalarında yerini şiddete dair fotoğraf ve metaforlara bırakmaktadır. Medyanın ekonomi politik yapısı içerisindeki tiraj kaygısı sansasyonel tutumların belirginleşmesine sebep olurken futbol, kavga ve savaş betimlemeleriyle sürekli dramatize edilmektedir. (Ulus, 2013: 197-198). Futbol haberlerinin sunumundaki meydan okuma, tehdit etme ve gözdağı verme şeklindeki yöntemler olası şiddet olaylarına zemin hazırlarken, özellikle ulusal futbol kulüplerinin oynadıkları uluslararası maçlarda bu şiddet sarmalı daha da artmakta ve milliyetçi söylemler gündemi daha çok meşgul etmektedir.

Türkiye’deki takımların uluslararası arenada başarıları söz konusu olduğunda, ideolojik yönelimlerdeki farklılıklara rağmen spor medyasındaki milliyetçi söylemlerin hep bir ağızdan aynı şekilde tekrar edildiğini ifade eden Küçük Durur,

Futbolda milliyetçilik: 2008 avrupa futbol şampiyonası...

milliyetçiliğin bu şekilde meşruiyet kazandığını söylemektedir. Nitekim, 2002 Dünya Kupası'nda üçüncü olan Türk milli takımının bu başarısı 30 Haziran tarihli gazete sayfalarında çoğunlukla tam sayfa verilen haberlerde; 'Dünya Türkleri Konuşuyor' (Hürriyet), 'Uzakdoğu'da Tarihe Geçtik' (Cumhuriyet), 'Üzdük Ama Üzülmedik' (Zaman), 'Ayyıldız Bayramı' (Yeni Şafak), 'Müthiş Türkler' (Sabah) başlıklarla yayınlanmış ve ideolojik yelpazenin farklı yerlerinde bulunan bu gazetelerin Türk milliyetçilik söylemi çerçevesinde birleştiği görülmüştür (2011: 48).

Futbol, medya ve milliyetçilik ilişkisi bağlamında, futbolun milliyetçilikle eklemlenmesinin bir sonucu olarak spor medyası, iktidar ilişkilerini yeniden üretip belirli kalıp yargıların oluşmasına aracılık ederken bazen üstü örtük bir şekilde bazen de alenen hegemonik milliyetçilik söylemini ve ötekileştirmeyi doğallaştırmakta ve normalleştirmektedir. Dolayısıyla, futbolun sadece futbol olmadığı ön kabulüyle, bu olgunun ötekilikten, güç ilişkilerinden, siyasetten, militarist ve milliyetçi söylemlerden de beslendiğini yadsımamak gerekmektedir. Bu bağlamda, medya aracılığıyla yeniden üretilen milliyetçi söylemler özellikle uluslararası arenadaki karşılaşmalarda 'Avrupa Avrupa Duy Sesimizi, İşte Bu Türklerin Ayak Sesleri' sloganında görünür olan bu hamasi söylemleri gündelik hayatın bir parçası haline getirmektedir.

4. 2008 Avrupa Futbol Şampiyonası'nda Yer Alan Türk Milli Futbol Takımına Yönelik Haberlerin Analizi

Futboldaki milliyetçilik söylemini, 2008 Avrupa Şampiyonası'nda Türk milli takımının karşılaşmalarını konu alan haber metinleri bağlamında irdeleyen bu çalışmanın yöntemi olarak belirlenen eleştirel söylem çözümlemesi, metinler içerisinde doğallaşmış egemen söylemi deşifre etmeyi amaçlar. Bu bağlamda yorumsamacı bir yaklaşım ihtiva eden eleştirel söylem çözümlemesi dilin anlamları yansıtmadığını ve bir anlamlandırma mücadelesi alanı olduğunu buna bağlı olarak da araştırmacının yansızlığını değil toplumsal eşitsizlik yapıları dahilinde eşitsizliğin güçsüz olanından yana tavır alması gerektiğini kabul eder. "Eleştirel söylem çözümlemesi, dil kullanımıyla ifade edilen, işaret edilen, kurulan, meşrulaştırılan ve sürdürülen toplumsal eşitsizlikleri ve güç ilişkilerini eleştirel bir tarzda soruşturan; bu soruşturmayı gerçekleştirirken yazılı veya sözlü metinlere bir soruşturma nesnesi

Futbolda milliyetçilik: 2008 avrupa futbol şampiyonası...

olarak odaklanan ancak bir yandan da bir metnin üretimine yol açan toplumsal süreç ve yapılar ile sosyal/tarihsel özneler olarak kişilerin veya grupların metinlerle etkileşimleri boyunca anlam yarattıkları toplumsal süreç ve yapıları da teorize eden; nihai hedefi sadece bilimsel olmayıp aynı zamanda toplumsal ve politik değişim de yaratmak olan bir söylem çözümlemesi yaklaşımıdır” (Dursun,2013: 69).

Bu yöntemle ilgili olarak adı öne çıkan van Dijk, haberi kamu söyleminin bir formu olarak kabul etmekte ve haber söyleminin temel yapısını şekillendiren bağlamsal etkenlerin önemine değinmektedir (Akt., Özer, 2011: 83). Teun van Dijk haber metinlerinin analizine yönelik olarak, makro ve mikro yapıların çözümlenmesi temelinde bir analiz şablonu da ortaya koymuştur, fakat çalışma çerçevesindeki analizde bu şablon kullanılmamıştır. Wodak’ın ifadesiyle “eleştirel söylem çözümlemesi, bir dizi açık ve tanımlanmış araç gereci olan homojen bir kuram değildir; daha çok birçok yönleriyle ve sayıca çeşitlenen kuramsal ve metodolojik yaklaşımlarıyla bir araştırma programıdır” (Akt., Dursun,2013: 86).

Bu çalışma çerçevesinde de farklı yönelimlere ve yüksek tirajlara sahip Milliyet, Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinin şampiyonanın gerçekleştiği 7-27 Haziran arasındaki 20 günlük periyotta yayınlanmış olan nüshalarında yer alan ve milli takım karşılaşmalarını konu alan haberler çerçevesinde yapılan analizde bu gazetelerin hegemonik milliyetçilik söylemi bağlamında ortaklaşırken kimi detaylarda farklılaştıkları ortaya konulmaktadır. Belirlenen zaman aralığı dahilinde Cumhuriyet gazetesinde 50, Milliyet gazetesinde 61 ve Hürriyet gazetesinde 73 haber analiz edilmiş, bu haberler arasından çalışmanın varsayımını desteklemesi bakımından en çok öne çıkanlar seçilerek bunlara metin içerisinde yer verilmiştir. Bu bağlamda, sayfa sınırlılığı diğer haberlerin analizine yer verilmesine engel oluşturmuştur. Ek olarak, çalışmanın örneklemini oluşturan gazetelerin incelenme sürecinde spor sayfalarının köşe yazarları tarafından da milli kimlik vurgusunun öne çıkarıldığı ve sayfa mizanpajlarında haber metinlerinin etrafına yerleştirilen reklam görselleriyle de aynı söylemsel yapının desteklendiği gözlemlenmiştir (Şekil-7’de sayfanın alt ve üstüne yerleştirilen reklam görsellerinde görülebileceği gibi).

- **Milliyet Gazetesi**

Ulusal, popüler ve milliyetçi bir çizgide yer alan Milliyet gazetesinde, Milli Takım'ın katılma hakkı elde ettiği şampiyona boyunca, Türk Milli Takımı'na ve yaptığı karşılaşmalara yoğun bir ilgi gösterilmiştir.

Türklük vurgusunun sık sık yapıldığı Milliyet gazetesinde, elde edilen galibiyetler sonrası milliyetçilik zirve yaparken yine alınan mağlubiyetlerle birlikte tarihsel olaylara vurgu yapılarak Türklerin ne kadar mücadeleci bir ruha sahip oldukları, haberin konusu olan kişilerin sözleri aracılığıyla gazete tarafından ön plana çıkarılmıştır.

Şekil-1

Milliyet Gazetesinin 12 Haziran tarihli sayısında sürmanşetten yayınlanan “DİRİLİŞ” şeklinde milli bir uyanışa gönderme yapan başlığın altındaki haberde (Resim-1), şampiyonada ikinci maçını oynayan Türk Milli Takımının aldığı galibiyetten bahsetmektedir. Haberin spotu ise şu şekildedir: “Avrupa Şampiyonası’na yenilgiyle başlayan milliler, İsviçre karşısında varlık gösteremediği ilk yarıyı 1-0 yenik kapattı. İkinci devre sahada bambaşka bir Milli Takım vardı. 57’de Semih beraberliği getirdi, 90+2’de Arda galibiyeti ilan etti. Volkan da kurtarılarıyla yıldızlaştı. Bu galibiyetle “turnuvada biz de varız” diyen ay yıldızlıların gruptaki son maçı pazar günü Çek Cumhuriyeti’yle.” Haber metni içerisinde, 11 oyuncudan oluşan milli takım ‘biz’ kurgusu temelinde tüm Türklere genelleştirilmekte ve ‘yıldızlaştı’ gibi ifadelerle bu kurgu yüceltilmektedir. Haber başlığı seçimi, milli tarihe gönderme ile milli kimliğin mücadeleler yoluyla kazanıldığı ve dirilişin yılmadan savaşmak olduğu gibi bir anlamlandırma stratejisini göstermektedir.

Futbolda milliyetçilik: 2008 avrupa futbol şampiyonası...

Şekil-2

Türk Milli Takımı'nın İsviçre karşısında aldığı galibiyeti birkaç gün boyunca sayfalarına taşıyan Milliyet gazetesi, "Dünyaya gösterin" başlığıyla verdiği haberde (Resim-2) alınan galibiyetin detaylarını okuyucuyla paylaşmayı da ihmal etmemiştir. Fatih Terim'in maçın devre arasında takımına söylediği sözlerin spota taşındığı haberde şu ifadelere yer verilmiştir: "Siz İsviçre'den daha iyi ve kalitelisiniz. Bunu hepimiz biliyoruz, şimdi bunu dünyaya da gösterin. Ne olduğunuzu milyarlarca kişi izlesin." Haber metninde bu şekilde aktarılan sözler, takım oyuncularına yönelik bir motivasyon konuşması iken aynı zamanda bu sözlerde somutlaşmış bir meydan okuma ve başkaldırı niteliğindedir. Haber metni içerisinde yine Terim'in sözleri olan; 'İsviçre'den daha iyi olmamız sadece sportif olarak değil Türk ırkına mensup olmamızın da bir sonucudur; çünkü herkes 'bizi' biliyor ve ne yapacağımızı merakla bekliyor. Milyarlarca insana kendimizi izlettirecek bir ülkenin/toplumun çocuklarıyız bizler.' İfadelerinin vurgulanması ve Terim'in bu sözleri sanki tüm dünyaya haykırdığı hissini oluşturan fotoğrafının kullanılması milliyetçilik söyleminin yeniden üretildiği bir söylemsel strateji olarak karşımıza çıkmaktadır.

Futbolda milliyetçilik: 2008 avrupa futbol şampiyonası...

Şekil-3

15 Haziran gecesi Çek Cumhuriyetini 3-2 yenen Türk Milli Takımının bu başarısından sonra Milliyet gazetesi, 16 Haziran tarihinde “DÜNYADA TÜRK GÜNÜ” başlığını atmış ve haberi sürmanşetten vermiştir (Resim-3). Dünya basınından bu galibiyete yönelik örneklerin verildiği haberde, Türk milliyetçiliği yeniden üretilmiştir. “Türkiye tarih yazdı” La GazzettadelloSport (İtalya), “Türkler inanılmazı başardı” Blick (İsviçre), “Türkiye futbol tarihinin en müthiş geri dönüşünü yaşadı” The Times (İngiltere), “Avrupa tarihinde nadir görülen bir başarı” Los Angeles Times (ABD) şeklindeki haber başlıkları dünya basınında da Türklüğün ve Türkiye'nin yüceltildiğini göstererek söz konusu söylemsel kurgu dünyaya onaylatılmaktadır. Yüzlerini Türk bayrağına boyayan, sırtlarına da Türk bayraklarını asan milli takım taraftarlarının fotoğraflarının yer verildiği haber metni haber-fotoğraf uyumu sağlamakta ve bu fotoğraflar haberin retoriğini kuvvetlendirmektedir.

- **Cumhuriyet Gazetesi**

Ulusal bir çizgide yer alan Cumhuriyet gazetesindeki haberler incelendiğinde, milliyetçi söylemlerin genel olarak haber başlıklarıyla sınırlı kaldığı görülmüştür. Haber içeriklerinde abartılı sıfat ve tanımlamaların kullanılmadığı göze çarparken karşılaşmalar hakkında genel bilgiler verilmiştir. Türk Milli Futbol Takımından “Ulusal Takım” olarak bahsedilen gazetede ‘ulus’ ve ‘millet’ kavramları arasındaki

Futbolda milliyetçilik: 2008 avrupa futbol şampiyonası...

anlamsal ayırmadan yararlanıldığı görülmektedir. Bilindiği gibi, millet kavramı ırk ve kan birliğine gönderme yaparken, ulus milli sınırlar içerisinde vatandaşlık bağımlı esas almakta ve etnik kökeni geri planda bırakmaktadır. Dolayısıyla bu sözcük seçimini, gazetenin milliyetçilik söylemine biraz daha mesafeli olduğu şeklinde yorumlanabilirse de, turnuvanın başladığı 7 Haziran tarihinde Milli Takım'la ilgili haberlerin yer aldığı özel bir ek çıkaran Cumhuriyet gazetesi, özellikle alınan galibiyetler sonrası kullandığı fotoğraflar ve attığı başlıklarla, ulusal birlik ve beraberliği ön plana çıkaran mesajlar vererek ve bu konudaki haberlerin çevresine yerleştirilmiş reklamlarla bu söyleme eklemlenmiştir.

İşte çılgın Türkler

Ulusal takım, İsviçre'yi son dakikaya golüyle yip çeyrek finale göz kırptı

Viyana'ya sadece 1 adım kaldı

ELEŞTİRİ Mithihs Zafer

12. Adam da Yeter

KANŞİ TOKE

ERCAN TAMER

Şekil-4

İlk yarı 1-0 tamamlanan İsviçre-Türkiye maçında milli takım, rakibini uzatma dakikalarında attığı golle 2-1 yendikten sonra 12 Haziran tarihinde gazete tarafından “İşte Çılgın Türkler” başlığı atılmıştır (Resim-4). Bu başlıkta hem ‘Türkler’ genellemesi hem de ‘çılgın’ nitelemesi Türk milliyetçilik söylemini yeniden üretmektedir. Haberin devamında yer alan, “Viyana’ya sadece bir adım kaldı” alt başlıklı bölümde ise İsviçre-Türkiye arasında oynanan maçta Türk asıllı futbolcular Eren Derdiyok ve Hakan Yakın’ın işbirliği ile Milli Takım’ın kalesinde gördüğü golle ilgili değerlendirmeler yapılmış ve yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen Türk Milli Takımı’nın bu maçtan zaferle ayrıldığına dikkat çekilmiştir. Özellikle maçtan önce İsviçre basını tarafından Milli Takımın sürekli tahrik edildiği

Futbolda milliyetçilik: 2008 avrupa futbol şampiyonası...

ifade edilirken, “Türkiye’yi Türk asıllı futbolcularla yıkacağız” söylemleri ise Cumhuriyet gazetesi tarafından kullanılarak, Türk Milli Takımının bu meydan okumaya ‘haklı galibiyet’le karşılık verdiğinden söz edilmiştir. Metnin detaylarında, İsviçre milli takımında oynayan Türk asıllı futbolcu Hakan Yakın’ın annesi Emine Yakın’ın “Oğlum Türkiye’ye gol atarsa sevinmem” şeklindeki sözlerine de yer veren ve milli futbolcu Semih Şentürk’ün attığı golden sonraki sevinç gösterisi fotoğrafı ile süsleyen haber, aynı söylemsel stratejiyi desteklemiştir.

Şekil-5

Türk Milli Takımı’nın Çek Cumhuriyeti’ni 3-2 yendiği maçın yankıları sürerken, Cumhuriyet gazetesinde “Dünya Türkiye’yi Konuşuyor” başlıklı bir haber (Resim-5) gazetenin ilk sayfasından verilmiştir. Dünya basımından bazı gazetelerin Türkiye’nin galibiyetini okuyuculara duyurmasını konu alan haberin devamında, gazetelerden aktarılan, “inanılmaz”, “muhteşem”, “olağanüstü”, “mucizevî, “müthiş” gibi Türk milli takımını niteleyen ifadeler dikkat çekmektedir. Yine bu habere haber metniyle uyumlu olarak galibiyet sevincini gösteren fotoğraflar eşlik etmektedir.

Şekil-6

Türk milli takımının Hırvatistan milli takımını penaltı atışları sonrası 4-2 yenmesini konu alan 21 Haziran tarihli haberde (Resim-6), “Tarih böyle yazılır” başlığı kullanılmış ve haber “Çılgın Türkler, Hırvatistan’ı penaltılarla geçip son dörde kalarak Almanya’nın rakibi oldu” spotuyla devam etmiştir. Haberin detaylarında Türk Milli Takımının bugüne kadar Hırvatistan’ı yenememiş olduğu anlaşılmakta ve bu galibiyetin bir dönüm noktası olduğu “Tarih böyle yazılır” şeklindeki başlıkta vurgulanmaktadır. Futbol karşılaşmasının bir savaş gibi militarist milliyetçi söylemle temsil edildiği haberde, “diri/güçlü futbolcu/askerler” metaforlarıyla nitelenmekte ve Milli Takım’ın Hırvatistan karşısındaki performansı “kanat akınları”, “hücumlar“ şeklinde militarist kavramlarla anlatılmaktadır.

- **Hürriyet Gazetesi**

Popüler ve günlük bir gazete olan Hürriyet’in 2008 Avrupa Futbol Şampiyonası ile ilgili haberleri incelendiğinde, gazetenin milliyetçilik söylemini benimsediğini görmek mümkündür. Kazanılan maçlar sonrası Türklük ve biz kurgusu ön plana çıkarılırken, kaybedilen maçlardan sonra ise mağlubiyetin faturası rakip takıma yani ‘biz’in karşısında konumlandırılan ‘biz’in ötekisi olan ‘onlar’a kesilmiştir. Türklüğün güç, şeref ve biriciklik gibi göstergelerle inşa edildiği

Futbolda milliyetçilik: 2008 avrupa futbol şampiyonası...

gazetede; etnik temelli bir milliyetçilik anlayışı göze çarparken futbol aracılığıyla rakip takımlar ‘öteki’ olarak kurgulanmıştır.

Şekil-7

Hürriyet gazetesinin 7 Haziran tarihli nüshasındaki “Rakipler Bizden Korksun” başlıklı haberin (Resim-7) içeriğinde; Teknik Direktör Fatih Terim’in, Portekiz maçı öncesinde yaptığı; “Finali hayal ediyor ve konuşuyoruz. Rakibimiz Portekiz ya da bir başka takım, kim olursa olsun, korkuyu onlara bırakıyorum.” şeklindeki açıklamalarından söz edilmektedir. Haber başlığına taşınan ve detaylarda Terim’e ait bir söz olduğu anlaşılan Rakipler Bizden Korksun ifadesinin bir aktarma cümlesi olmasına rağmen tırnak işareti olmaksızın verilmesi, bunun halkın ortak sesine dönüştürüldüğünün bir göstergesidir. Haber başlığındaki ‘biz’ ifadesi, başlığın büyük harflerle kırmızı renkte ve ay yıldız simgesinin üzerinde verilmesi de milliyetçilik söylemini pekiştirmektedir. Haberin hemen üzerinde yer alan, “Viyana’ya Kadar Gidelim” başlıklı diğer bir haberde de bu başlığın seçilmiş olması, Osmanlı akınlara gönderme yapmakta ve tarihin hatırlatılması bağlamında milliyetçilik söylemi yeniden üretilmektedir. Haberde Fatih Terim’in köşe yazarı İsmail Er ile birlikte tebessüm ettikleri bir fotoğrafın kullanılması da yine bu olumlu havayı güçlendirmektedir.

Futbolda milliyetçilik: 2008 avrupa futbol şampiyonası...

Şekil-8

Portekiz'le oynanan ilk maçta rakibine 2-0 mağlup olan Türk Milli Takımı gruptaki ikinci maçını ise İsviçre ile oynamıştır. Türkiye'nin aldığı 2-1'lik galibiyetin ardından 12 Haziran tarihli Hürriyet gazetesinde "Hesabı Kesti" başlıklı bir haber yayınlanmıştır (Resim-8). Başlıktaki bu ifade argoda 'haddini bildirmek, gününü göstermek' gibi anlamlarda kullanılmakta ve dolayısıyla, şiddet içeren eril nitelikteki bu dildeki, 'ötekiler'e yönelik bir göz dağı verme ve rakibi başka bir ifadeyle 'onlar'ı küçümseme şeklindeki anlamlandırma milliyetçilik söylemi yeniden üretilmektedir.

Şekil-9

İsviçre galibiyetinin ardından, Çek Cumhuriyeti ile karşılaşacak olan Türk Milli Takımı'yla ilgili 15 Haziran tarihli sayısında "BUGÜN İÇİN DOĞDUNUZ" başlıklı haberde (Resim-9) bu başlık büyük puntolarla kırmızı renkte ay yıldız simgesinin üzerinde verilerek Türk bayrağına ve milli kimliğe vurgu yapılmıştır. Haberin içeriğinde, Milli Takım'ın Geneve Stadı'nda Çek Cumhuriyeti ile yapacağı maçtan söz edilmektedir. Haber, Milli Takım oyuncularının birbirleri ile kucaklaştıkları, Türk bayrağının ve Fatih Terim'in elleriyle ileriye işaret ettiği bir fotoğraf ile birlikte verilerek kararlılık ve milli birlik hissi uyandırılmakta ve bu anlamsal stratejide yine milliyetçilik söylemini pekiştirmektedir.

Sonuç

Popüler futbol kültürü, kitleleri harekete geçirebilme gücünün yanı sıra homojen bir topluluk kurgusu etrafında şekillenen ve karşıtlıklar üzerine kurulu bir yapıya sahip olan milliyetçilikle eklemlenmektedir. Futbolun beslediği olgulardan biri olan milliyetçilik söylemi çerçevesinde, milli kimliklerin birbirleriyle mücadele ettikleri bir alan olarak futbol karşılaşmaları medyada bu kutuplaşmanın, biz ve onlar ikiliğinin inşa edildiği bir anlamsal içerikle dolaşıma girmektedir. Bu bağlamda futbol üzerinden üretilen milliyetçiliği topluma en etkili biçimde sunabilen ve bu söylemi pekiştirip meşrulaştıran en temel unsur medya olmaktadır.

Kitlesele anlamda dünyanın en büyük sportif faaliyeti olan ve milyonları peşinden sürükleyen popüler futbol olgusu, bir yandan tüketim kültürünün önemli alanlarından birini oluştururken, diğer yandan futbolu sportif bir olgu olmaktan çıkaran ve mevcut güç/iktidar ilişkilerinin yeniden üretilmesini sağlayan taraftarlık ve aidiyet duygusu, futbola yüklenen anlamları değiştirirken mevcut söylemsel yapıların da yeniden üretilmesine aracılık etmektedir.

Gündelik hayatın rutinleri içerisine yerleşik olan kolektif aidiyet bilincine vurgu yapan milliyetçilik söylemi, bir gündelik yaşam unsuru olan futbolda da hatırı sayılır bir yer edinmiştir. "Kitle ruhunu bir parçası yapıp ondan beslenen, düşmanlık esasına dayanan, düşünceden çok duygusal dünya üzerine yaptığı göndermelerle kapladığı alanı genişleten milliyetçilik, kendisi için en uygun zeminlerden birini,

Futbolda milliyetçilik: 2008 avrupa futbol şampiyonası...

üzerinden metafor kurmaya çok elverişli futbol dünyasında bulur. Zira milliyetçilik bağlamında ‘biz’e karşı ‘onlar/düşmanlar/ötekiler’ ikiliğinin kurulmasında, kapsayıcı ve birleştirici niteliği itibariyle futboldan yararlanmak oldukça kolaydır” (Koçak, 2015). Bu bağlamda milliyetçilik, eril dil, ekonomik güç ilişkileri, tüketim kültürü gibi birçok olgu ile ilişkilendirilebilecek futbol sadece futbol değildir.

Bu çalışma kapsamında, futbolun milliyetçilik olgusuyla eklemlenmesinin bir sonucu olarak, yeniden üretilen ve dolaşıma sokulan milliyetçi söylemlerin gazete haberlerindeki temsili ele alınmış ve bu temsiller analiz edilmiştir. Bu bağlamda çalışmanın örneklemini Türk Milli Futbol Takımı’nın katılma hakkı elde ettiği 2008 Avrupa Futbol Şampiyonası’ndaki performansına yönelik haberlerin yayınlandığı Milliyet, Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinin 7-27 Haziran tarihleri arasındaki sayıları oluşturmuştur. Analiz edilen haberler dahilinde Türk Milli Futbol Takımı’nın karşılaşmalardaki oyunu “biz” kurgusu ile yüceltilirken, özellikle mağlubiyet söz konusu olduğunda ise diğer takım ve buna bağlı olarak o takımın temsil ettiği millet rahatsız edici unsur olarak ötekileştirilmiştir. Bu bağlamda hayali cemaatler olarak milletlerin temsilcisi niteliğindeki sporculardan oluşan on bir kişilik takımlarda somutlaşan millet olma hali ile spor/futbol milli duyguları pekiştirmede benzersiz bir etkiye sahip olmuştur. Özellikle uluslararası karşılaşmalar, milli kimliklerin inşasına önemli oranda katkıda bulunurken yapılan tezahüratlar, bestelenen marşlar ve özellikle medya aracılığı ile dolaşıma sokulan milliyetçi söylemler çerçevesinde metafor kurmaya müsait bir alan olan futbol içerisinde kendisine yer bulmuştur.

Kaynakça

- AKINCI, Abdulvahap (2014). Milliyetçilik Kuramları. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 15 (1), s.131-150.
- ANDERSON, Benedict (2014). Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması, (Çev.: İskender Savaşır), İstanbul: Metis Yayınları.
- ARAR, Yurdagül B. ve BİLGİN, Nuri (2010). Gazetelerde Ötekileştirme Pratikleri: Türk Basını Üzerine Bir İnceleme, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 30.
- BALIBAR, Etienne ve WALLERSTEIN, Immanuel (2013). Irk, Ulus, Sınıf Belirsiz Kimlikler, (Çev.: Nazlı Öktem), İstanbul: Metis Yayınları.

Futbolda milliyetçilik: 2008 avrupa futbol şampiyonası...

- BILLIG, Michael (2002). Banal Milliyetçilik (Çev. Cem Şişkolar), İstanbul: Gelenek Yayınları.
- BORA, Tanıl (2014). Futbol Medyası da Sadece Futbol Medyası Değildir, Türkiye’de Futbol Fanatizmi ve Medya İlişkisi içinde, (Yay.Haz. A. Talimciler), İstanbul: Bağlam Yayınları.
- BORA, Tanıl ve GÖKALP, Emre (2010). Futbolda Sıradan Milliyetçilik: İşte Böyle Böyle Türklüğümüz Yok Oluyor, Sözde Masum Milliyetçilik içinde, (Yay.Haz.H. Millas), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- ÇOBAN, Barış (2007). Medyanın Milliyetçi Söylemi: Medya, Öteki ve Şiddet, Uluslararası Medya ve Siyaset Sempozyumu, Ege Üniversitesi, s.551-562.
- DİNC, Artum (2002). Millet ve Milliyetçiliğin Doğuşu Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar, <http://www.sorgulamazamani.com/tr/makale/toplum-vekultur/276/millet-ve-milliyetciligin-dogusu-uzerine-kuramsalyaklasimler/#.VrkTxfmLRMx>, Erişim Tarihi: 10.13.2016.
- ERDOĞAN, İrfan (2008). Futbol ve Futbolu İnceleme Üzerine, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 26 (2), s.1-58.
- DURSUN, Çiler (2013). İletişim Kuram Kritik, Ankara: İmge Kitabevi.
- ERYILMAZ, Banu (2010). Bir Söylem Olarak Milliyetçilik, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10 (1), 177-202.
- GÖKALP, Emre (2007). Milliyetçilik: Kuramsal Bir Değerlendirme, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7 (1), s.279-298.
- HOBSBAWM, Eric J. (2014). 1780’den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit ve Gerçeklik, (Çev.: Osman Akınhay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- KOÇAK, Kıvanç (2015). Milliyetçiliğin Bir Av Sahası: Futbol, <http://kafcamus.blogspot.com.tr/2015/10/milliyetciligin-bir-av-sahas-futbol.html>, Erişim Tarihi: 11.15.2015.
- KÖKER, Eser ve DOĞANAY, Ülkü (2010). İrkçı Değilim Ama... Yazılı Basında İrkçı-Ayrımcı Söylemler, Ankara: İHOP Yayını.
- KUPER, Simon (2003). Futbol Sadece Futbol Değildir, (Çev.: Sinan Gürtunca), İstanbul: İthaki Yayınları.

Futbolda milliyetçilik: 2008 avrupa futbol şampiyonası...

- KÜÇÜK DURUR, Elif (2011). Milliyetçilik Söylemi ve Medya, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15 (2) 35-50.
- OISHI, Yutaka (2008). A Consideration of Media-Nationalism: A Case Study Of Japan after the Second World War. Keio Communication Review, 30, p.5-17.
- ÖZER, Ömer (2011). Haber Söylem İdeoloji, Konya: Literatürk
- ÖZKIRIMLI, Umut (2015). Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış, İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- SAYGIN, Arda Umut (2012). Futbol ve Milliyetçilik: Türk Milli Takımının Katıldığı Dünya Kupalarının Hürriyet Gazetesi Üzerinden Çözümlemesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.
- SMITH, Anthony D. (1994). Millî Kimlik, (Çev: B. Sina Şener), İstanbul: İletişim.
- TALİMCİLER, Ahmet (2014). Türkiye'de Futbol Fanatizmi ve Medya İlişkisi, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- ULUS, Selma (2013). Bir Derbi Cinayetinin Ardından: Futbolda Şiddetin Türk Basınında Temsili Üzerine, Global Media Journal: Turkish Edition, 4 (7), s.187-213
- UYSAL, Gülsünay (2014). Erkekliğe İyi Asist: Futbol, <http://dunyalilar.org/erkekligi-iyi-asist-futbol.html>. Erişim Tarihi: 11.12.2015.